

**Kahramanmaraş Merkezli Meydana Gelen Depremlerde Afetzedelerin
Kimliklendirilmesi İle İlgili Çalışmalarının Değerlendirilmesi**

Murat Kuloğlu

Çukurova Üniversitesi

Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), ulusal ve yerel düzeyde afet ve acil durumlara müdahale yönetim sistemini açıklamaktadır. Etkili müdahale yönetimi; hazırlık, müdahale ve ön iyileştirme olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. TAMP kapsamında bu aşamalara ait faaliyetler çalışma grupları (ÇG) aracılığıyla yürütülmektedir. ÇG, afet ve acil durumlarda TAMP kapsamında ana çözüm ortağı (AÇO) ve destek çözüm ortaklarının (DÇO) yürüttükleri hizmetlerin niteliğine göre oluşturulan grupları ifade etmektedir. AÇO, ÇG'nin yürüteceği hizmetlere ilişkin koordinasyondan sorumlu olan bakanlık/kurum ve kuruluşları; DÇO, ÇG'lerde AÇO olarak görev alan bakanlık, kurum ve kuruluşların koordinasyonunda çalışmalarda görev alan paydaşları tanımlamaktadır. ÇG planlarının hazırlanması ve uygulanmasından AÇO olan bakanlık, kurum ve kuruluşlar asli sorumlu olmakla birlikte, ÇG planlarında görevlendirilen DÇO bakanlık, kurum ve kuruluşlar, özel sektör, STK'lar ve gerçek kişiler de ayrı ayrı sorumludur. Bakanlık, kurum ve kuruluşlarda planların hazırlanması ve uygulanmasından; en üst yöneticiler, il afet müdahale planlarının hazırlanması ve uygulanmasından; valiler, özel kuruluşlarda ise işveren veya yetkili temsil organları sorumludur. Aynı zamanda; ulusal düzeyde AÇO bakanlık, kurum ve kuruluşun görevlendireceği il teşkilatı, yerel düzeyde ÇG operasyon planını diğer DÇO'larla birlikte hazırlamaları öngörülmüştür. ÇG'den sorumlu AÇO tarafından ÇG planının, personel, malzeme, araç, gereç vb. ihtiyaçları yönünden takip edilmesi; bu konularda eksiklik ve/veya değişiklikler meydana geldiğinde güncellenmesi; gelişen yeni teknolojiler ve yapılan görevler dikkate alınarak geliştirilmesi gerekmektedir. Yerel düzeyde ÇG'nin koordinasyonu, AÇO ve DÇO'ların katılımı ile oluşturulan ekip tarafından sağlanmaktadır. ÇG'ye destek olacak ve çalışma grubunda yer alan kurumların merkez ve taşra teşkilatındaki uzman personelden saha destek ekipleri de oluşturulabilmektedir. Ülkemizde afet ve acil durum hizmetlerinin koordinasyonundan sorumlu birim olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından TAMP çerçevesinde yerel düzey afet müdahale organizasyonunda Operasyon Servisinin Ön İyileştirme ÇG'leri içerisinde Afet Kimliklendirme ve Defin Grubu (AKDG) oluşturulması öngörülmüştür. AKDG'nin görev ve sorumlulukları içerisinde; vefat edenlerin kimliklerini tespit etmek, cesetlerin takibi için önlemler almak, ölüm raporlarını gereken birimlere iletmek, cesetlerin bozulmasını önlemek için geçici morgları ve toplu mezar yerlerini belirlemek yer almaktadır. AKDG'nin AÇO olarak Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı; DÇO'ları Diyanet İşleri Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Sivil Toplum Kuruluşları ve Özel Sektör olarak öngörülmüştür.

Afetler, hayatın ve ülkemizin bir gerçeğidir. Ancak meydana gelebilecek afetlere her an hazırlıklı olmak modern bir toplum olma gereklerindendir. Günümüzde yaşanan afetler, bölgesel ve ulusal sınırları aşan ve birçok açıdan uluslararası boyutlar kazanan olaylara dönüşmektedir. Toplu ölümlere neden olan ve giderek daha sık meydana gelmeye başlayan afetlerin ardından; afetin boyutunun anlaşılması ve hayatını kaybeden kişilerin yakınlarına teslim edilmesi devletin görevleri arasında yer almaktadır. Afetler gibi toplu ölüm olayları sonrası, hayatın bir an önce normale dönebilmesi için olayın niteliğine göre planlama yapılmalı ve afet alanı hakkında ön bilgiler toplanıp yetkili ekiplerce en kısa zamanda planlı ve organize şekilde olaya müdahale başlatılmalıdır. Büyük can kayıplarının meydana geldiği afetlerde en zorlu aşamalardan ve yaşanan en büyük sorunlardan biri farklı disiplinlerden uzmanların katılımını gerektiren afet kurbanlarının kimliklendirilmesi (AKK) sürecidir. Yaşayan ya da ölü bir kimsenin tanımlanması ve diğer kişilerden ayırt edilmesini sağlayacak özelliklerin ortaya konulmasına kimlik belirtimi veya kimliklendirme denilmektedir. Dünya tarihinde meydana

gelen afetlerde elde edilen tecrübeler kimliklendirme süreçlerinde bazı standartların ortaya konulması gerekliliğini açıkça göstermiştir. AKK çalışmalarında bazı prosedürlerin oluşturulması ve profesyonel kişiler tarafından uygulanmasının kimlik tespitinin başarısı açısından büyük önem taşıdığı görülmüştür. Ülkemiz dahil INTERPOL üyesi ülkelerde bu standartlar konusunda bir fikir birliği oluşturulmuş ve süreci yürütecek eğitimli AKK ekiplerinin kurulması gerekliliği ortaya konmuştur. AKK için görevlendirilen ekiplerin temel görevi bilimsel yöntemlere dayanan pozitif kimlik tespitini gerçekleştirmek olduğu için bu çalışma alanı, adli bilimler içerisinde değerlendirilmektedir. AKK süreci aynı anda, hızla ve çok sayıda kimliklendirme yapılmasını gerektirdiğinden, standart adli kimliklendirme amacı ile rutinde kullanılmayan bazı sistemlerin de varlığını gerektirebilmektedir. Afetlerin sık yaşandığı ülkemizde afet türüne ve afetin meydana geldiği bölgeye uygun INTERPOL standartlarında AKK amacıyla ekiplerin kurulması; TAMP kapsamında oluşturulan olayın yeri ve niteliğine göre nasıl harekete geçileceğinin, hangi zamanlama ve sırayla nelerin yapılacağına önceden planlanmış hâli olan standart operasyon prosedürlerinin (SOP) geliştirilmesi önemli bir önceliklerdir. Afet öncesi planlama yapılarak iş bölümünün birimler arasında paylaştırılması ve gerekli eğitimlerin ilgili birimlere düzenli olarak verilmesi, afet sonrası yaşanacak stresi büyük ölçüde azaltacaktır. Bu süreç yasal prosedürleri yerine getirmenin yanı sıra insan hakkı olduğu gibi dini, etik, psikolojik, hukuki (ulusal ve uluslararası) ve sosyal yönleri de olan bir gerekliliktir. Kimlik tespitinin olabildiğince kısa sürede ve doğru olarak yapılmasının uluslararası diplomatik ilişkiler, uluslararası alanda ülkenin prestiji ve kimlik tespitini yapanların yasal sorumlulukları yönlerinden de önemi bulunmaktadır.

AKK, afet türü ve boyutu ile çevresel şartlarına bağlı olarak son derece emekyoğun ve zaman alıcı bir çalışmadır. Hayatını kaybeden insanların kimlik tespiti çalışmaları ancak ilk şok atlatıldıktan sonra önem kazanmaktadır. AKK konusundaki uzmanlar çeşitli kurumlarda istihdam edilmesine rağmen olası bir afet durumunda organize olamama ve kurumsallaşamama sorunları yaşayabilmektedir. Münferit olaylar ve afetlerde kimliklendirmenin esasları temel olarak aynı olmasına rağmen afetlerde kurbanların sayıca çokluğu ve yetişmiş personelin azlığı büyük bir sorun olarak karşımıza çıkabilmektedir. Olay yeri incelemesi, ölüm sonrası incelemeleri, ölüm öncesi incelemeleri, ölüm öncesi-sonrası verilerin bir araya getirilerek karşılaştırılması ve cenazenin teslimi olmak üzere farklı aşamalardan oluşan AKK sürecinin başlatılmasında ve yönetilmesinde birçok etken rol oynamaktadır. Genellikle kurtarma ve tahliye faaliyetlerinin sonunda tam olarak işler hale gelen AKK süreci, esas olarak müdahale aşamasının bir parçasıdır. AKK, farklı alanlardaki birçok uzmanın ülkedeki kamu kuruluşları ile uyumlu ve ortak çalışma yapabilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle kurumlar arası koordinasyon, işbirliği, birlikte çalışabilirlik ve yeteneklerin birleştirilmesi gibi prensiplerin benimsenmesi, afet sonrası normal hayata dönüş ve AKK ile başa çıkmada en akılcı yoldur. Mevcut ekipleri koordine eden ve ihtiyaç anında AKK sürecine katkı sağlayacak tüm uzmanların birlikte görev yapmasını sağlayan, uygun teçhizat ve teknoloji ile donatılmış, tek merkezden yönetilen bir yapının kurulması önemli bir gerekliliktir.

Afet bölgelerindeki AKK ve AKK ile ilgili planlanma, yönetim, organizasyon, morg, defin, mezarlık ve enkaz (olay yeri) alanlarındaki uygulama ve imkanlar hakkında verilerin toplanması için geliştirilen "Afet kurbanlarının kimliklendirilmesi (AKK) çalışmalarıyla ilgili uygulama ve imkanların belirlenmesi için görüşme ve gözlem formu" aracılığıyla veriler toplanacaktır. Verilerin analizinde, SPSS istatistiksel veri analiz paket programı kullanılacaktır. Verilerin değerlendirilmesinde dağılımları tanımlayıcı istatistiklerden; frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma değerleri kullanılarak elde edilen bulgular literatürle tartışılacaktır. Çalışma kapsamında; uluslararası standartlar ve bilimsel yöntemler doğrultusunda afet bölgesindeki AKK çalışmalarında tespit edilen sorunlara çözüm önerileri getirilmesi, ülkemizde bu konudaki yapılanmanın kurumsallaşmasına ve TAMP'ın geliştirmesine katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.